

Hadis Kültüründe Yer Alan İncil Parçaları

Ignaz GOLDZİHER

Çev. Yrd.Doç. Dr. Sami ŞAHİN*

Mütercimim Takdimi

Batıdaki bilim adamları, doğu'nun dini, maddi-manevi kültürü, tarihi ve dilleriyle meşgul olmuşlar ve bu alanda pek çok yazılı neşriyat ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalar daha çok 18 ve 19. asırlarda yoğunlaşmıştır. Özellikle bu yoğunlaşma döneminde yazılıp neşredilen kitap, makale ve daha başka araştırma yazılarına bakıldığında İslam'a ve İslam kültürüne karşı her zaman objektif davranılmadığı belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Çalışmaların büyük çoğunluğu İslam kültürünün kendinden önceki Hristiyan ve Yahudi kültüründen etkilenecek iktibas yapıldığı vurgusunu taşımaktadır. Bu durum adeta bu hususları araştıran ilim adamları için bir önyargı olmuştur. Söz konusu önyargılarını gerçekleştirmek için bir hayli performans harcamışlardır. Ancak buna mukabil insafli olanlar da mevcuttur.

İslam hakkında yazı yazan ve fikir beyan edenlerin en meşhur ve önde gelenlerinden birisi de Macar asıllı ve aynı zamanda Musevî olan Ignaz Goldziher'dir (1850-1921). Goldziher, kendinden önceki müsteşriklerin fikir ve düşüncelerinden de faydalanmak suretiyle bu alanla ilgili dört kitap ve yüzlerle ifade edilebilen makaleler yazmıştır. Yazdığı makalelerin genelinde, Müslümanların o güne kadar sahip olduğu dini kültürün ve medeniyetin Hristiyan ve Yahudi kültürlerine borçlu olduğu ana temasına yer vermiştir. Bu bakımdan bu tür çalışmalardan istifade edilirken ihtiyatla yaklaşımda fayda vardır.

Goldziher'e ait olan makalelerden biri de "*Neutestamentliche Elemente in der Traditionslitteratur des Islam*" başlığıyla 1902 yılında yayınladığı ve bizim tercüme ettiğimiz çalışmadır. Bu makalenin tercüme ediliş sebebi, sadece ilmi kayıtlara dayanır. Bu neden-

* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis ABD Öğretim Üyesi
(samisahin@cumhuriyet.edu.tr)

le Goldziher'in makalede ileri sürdüğü fikir ve görüşlere tamamiyle katılmadığımızı açıkça ifade etmek isterim. Ayrıca bu makalede iddia edilen görüş ve düşüncelerin isabetli olup olmadığını belirterek tenkit ettiğimiz başka bir makalemizin çalışmasını halen sürdürmekteyiz. Şimdi söz konusu makalenin tercümesini okuyucunun istifadesine sunuyoruz.

HADİS KÜLTÜRÜNDE YER ALAN İNCİL PARÇALARI *

"*Muhammedanischen Stutien*" (İslami Araştırmalar)ımın (bkz. 382-400) (ikinci kısmına yapılan "Hadis ve Yeni Ahid" başlıklı bir ekde, Yeni Ahid'in öğretilerinin Hadis Edebiyatında Muhammed'in sözleri olarak zikredildiği, hatta Yeni Ahid'e özgü ifade tarzlarının Peygamber ve arkadaşlarının sözlerine karıştırıldığı ve buradan İslam'ın din diline yerleştikleri fenomenine dair bazı örnekler bir araya getirilmiştir. Özellikle hatırlatılması gerekir ki, Vaterunser¹ (Babamız) Muhammed tarafından öğretilmiş bir dua olarak gösterilir.²

Bu denemeye konunun incelenmesi bitmiş olarak görülemez.³ Aynı şeyi şimdiki makalemiz hakkında da söyleyebiliriz ki, onda da dini edebiyat tarihinin bu bölümünün aydınlanması için diğer bulguları sunmaya çalıştık. Bununla biz, öğretici sözlerin ve karakteristik deyimler çerçevesinde hareket etmekteyiz. Bay René Basset, güzel ve başarılı bir şekilde bu meselenin diğer bir yönüne dikkat çekmiştir. O, bunu Busirî'nin meşhur kasidesi üzerindeki çalışmasından istifade ederek, kadim Hristiyan edebiyatından İslam'ın peygamberlik öğretisine eklenen kısımlar olduğu hatta "*Salutatio angelica*"nın da Muhammed'in biyografisine girdiğini göstererek

* Bu makale, 1902 yılında *Oriens Christianus*'ten (s.390 –397) iktibas edilerek "*Neutestamentliche Elemente in der Traditionslitteratur des Islam*" adıyla *Gesammelte Schriften*, (IV, 315-322)'de yayınlanmıştır. (mütercim)

¹ "Vaterunser", Hristiyanlara ait İncil'de geçen 'Babamız' anlamına gelen Fatiha'ya benzetilebilen bir duadır. Bkz. Matta, 6Ş 9-13. (mütercim)

² Başka yerde "Vaterunser" (en azından onun bir bölümü) Musa'ya ithaf edilir. "Ka'bu'l-Ahbar (şunları) bildirir: Musa'nın nail olamadığı dört ayet Muhammed'e verilmişti ve Musa da Muhammed'e verilmemiş bir ayete nail olur... Yalnız Musa'nın nail olduğu ayet şudur: اللهم لا تولج الشيطان في قلوبنا وخلصنا منه و(من كل شر) من اجل ان لك الملكوت والابد والسلطان والحمد والارض والسماء والدهر الداهر ابدا. "Ey Allahım, kalbimize Şeytan'ı sokma, bizi ondan ve her türlü felaketten kurtar. Çünkü hükümlük, ebediyet, saltanat, mülk, hamd, dünya, gökyüzü, sonsuzluk ve ebediyet senindir." el-Şa'râni, *Keşfu'l-ğumme an camî'il-ümme* (Kahire, 1281) , I, 402.

³ Bay Giuseppe Gabrieli de el-Burdatân adlı araştırmasında daha öncekilerden yalnız birini seçerek örnek vermiştir. Ovvero I due Poemi arabi del "Mantello" in lode di Maometto, Firenze (Biblioteca scientifico-religiosa), 1901, s.119-121.

yapmıştır.⁴

1. Aişe, eşinin adına “cennetin kapısına sürekli vurun ki, size açılsın” nasihatini aktarır. O, bu sürekli vurmaktan acıkmak ve susamak (çok oruç tutmanın) anlaşılması gerektiğine dair Muhammed’in mufassal izahını ilave eder.⁵ Şüphesiz burada Muhammediler önce Matta 7§7’yi alıp kendi tarzlarında açıklamışlardır. Hicrî ikinci yüzyılın ilk yarısında yaşayan didaktik bir şair, cümlelerin ilk bölümünde iktibas yapar: “Kim ne isterse ona verilir ve kim kapıyı açmak isterse, o açılır.”⁶ Daha sonraki bir sûfi şiirine bakınız:⁷ “Kapıyı birazcık çal, belki açılır” و اقرع الباب قليلا .. فلعل الباب يفتح.

2. Beyhakî'nin *Şuabu'l-İmân* adlı eserinde Abdullah b. Mes'ud'un (Muhammed'in sahabisi, v.32h.) şu öğüdünü yer alır: “Kim hırsızların erişmemesi ve güvenin yememesi için hazinesini gökyüzüne koymaya muktedir ise bunu yapsın. Zira her insanın kalbi hazinesi ile beraberdir.” من استطاع منكم ان يجعل كنزه في السماء حيث لا يناله اللصوص من استطاع منكم ان يجعل كنزه في السماء حيث لا يناله اللصوص Bu söz⁸ Matta 6 § 20-21'in tercümesinin aynısıdır. Özellikle de Markus. 12 § 33-4. –Henry Preserved Smith'in⁹ gösterdiği gibi, Kur'ân'ın 2 § 104. âyetinin konuyla ilgisi yoktur.¹⁰

3. Muhammed'e isnat edilen bir beyanda: “Ben dünyayı imar için değil, bilakis tahrip/yıkma için gönderildim.” فاني بعثت بخراب الدنيا ولم sözü, Matta 10 § 34'ün yanlış bir yankısı gibi gözüküyor. Müslümanlar bundan başka, peygamberlerinin Tevrat'ta “savaş ve kavga peygamberi” نبي القتال والملحمة sıfatının olduğunu söylerler.¹²

4. “*Muhammedanische Studien*”ın I, 219'da hadis rivâyetinin bir tercümesinde bildirilir ki, Yahudiler, Hıristiyanlar ve Muhammed'e inananlar üç sınıf işçiyle mukayese edilirler. Bunlardan biri öğlene kadar, diğeri ise öğlen sonuna kadar çalışmakta ama ücretlerinden vazgeçmektedirler. Bu arada üçüncü sınıf (işçiler ise) gü-

⁴ La Bordah ... Poème en l'honneur de Mohammed traduite et commentée, par R. Basset (Paris, 1894), özellikle s.55, 66 ve daha başka yerlerde.

⁵ el-Gazâlî, İhyasında (Kahire, 1289), III, 81, üstte: عن عائشة انها قالت سمعت رسول الله صلعم يقول اديموا فرع باب الجنة يفتح لكم فقلت كيف نديم فرع باب الجنة قال بالجوع والظما.

⁶ Salih b. Abdulkuddûs, Hikmetli sözleri, benim taksimatıma göre nr:27, (Transactions of the IX th Congress of Orientalists, - Londra, 1892- II, 115 üstte; 123).

⁷ el-Yafîi, Ravdu'r-reyâhin (Kahire, 1297) 53, 12.

⁸ Damîrî'de, سوس 'den bak. II, 46, 1284 bask.

⁹ The Bible and Islam, 146.

¹⁰ Monabaz'dan bkz. גגו אוצרות למעלה, Talm. Bab. B. Bathrâ IIa, yine IV. B. Ezra 7 § 77. Hahamca tabirlerin asılları üzerine bak. M. Schreiner, Die jüngsten Urteile über das Judentum (Yahudilik üzerine en genç kanaatler), (Berlin, 1902), 29.

¹¹ Üstü'l-gâbe, V, 135, 10.

¹² Mufidu'l-ulûm ve mubidu'l-humûm (Kahire, 1300), 34, 6. aşâğıda

neş batıncaya kadar çalışıp bütün ücreti alabiliyorlardı. –Görünüşe göre Matta 20'deki misalin bir varyantıdır).¹³

5. Leys b. Süleym'in haberine göre, Kâbe'de bulunan İncillerdeki hatırlatmalardan müteşekkil olan taş yazıt şu sözlerle bitiyor: "Siz kötülük işlediğiniz halde, sanki iyilik işlemişsiniz gibi mükâfatlandırılmak istiyorsunuz كما لا يجتنى من الشوك العنب, Bu sanki dikenlerden üzüm yemek gibidir."¹⁴, Matta 7 § 16. Arap didaktik şiirinde¹⁵ epeyce mevcut olan bu misalin yaygınlığı konusunda daha başka ispatlar da getirilmiştir.¹⁶ Başka bitki isimlerinin kullanılmasıyla da taklit (takip) edilmiştir. "Sanki birisinin dikenden taze hurma yemeyi ümit etmesi gibi" ان يجتنى من عوسج رطبا جنبا¹⁷

6. Hem şer'an verilmesi gereken zekatın, hem de kişinin kendi kararıyla verdiği sadakaları gönül rızası ile طيب النفس vermesi gerektiği, pek çok hadis metninde vurgulanmaktadır. Sadece bu şekilde verilen sadakalar Allah'ın rızasına mutabık düşer, rahmete ulaştırır ve cennete götürür. Örneğin خمس ما جاء بهن مع ايمان دخل الجنة واعطى الزكوة طيبة بها نفسه¹⁸ Muhammed öğretir ki: "Her kim gönül hoşnutluğu ile bir sadaka verirse, bu verene ve alana rahmettir; من اعطى عطية وهو طيب النفس بورك المعطي والمعطى¹⁹. Ali'ye isnat edilen bir sözde, o zekatı şöyle öğretir: "Zekat, namazla birlikte kurban(a eş) olarak Müslümanlara farz kılınmıştır; her kim bunu daha önce gönül hoşnutluğuyla verirse, bu onun için bir kefarettir ve böyle devam ediyor"²⁰ Bu sözlerin hepsinde İslam'ın renginde aksediyor hüküm II. Korintliler 9§7: ılapov γαρ δοτην αγαπα ο θεος²¹

7. İbn Abbas'ın şu sözü I. Selanikliler 5 § 21 ile bağlantılıdır²²: العلم اكثر من ان يحصى فخذوا من كل شئ احسنه "İlim, sayılmayacak kadar fazladır;

¹³ Bkz. Wellhausen in Theolog. Literaturzeitung, 1892 c. 204.

¹⁴ İbn Hişam, 125, 2.

¹⁵ Salih b. Abdulkuddûs, nr.16, Maverdî de ondan iktibas eder, *Edebu'd-dünya ve'd-din* (İst.1304), 325, 3; Nuveyrî, *Leidener Hdsch.(yzm)nr.2b*, müteak. 115.

¹⁶ Der Diwân des ... Hutej'a 236 (= ZDMG XLVII, 192). (Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft / Alman Şarkiyatçılar Cemiyeti Mecmuası. mütercim).

¹⁷ Bilinmeyen şair, Maverdî, a.g.e., 179, (satır:)5.

¹⁸ Ebû Davud, Sünen, I, 44 altta.

¹⁹ İbn Hallikan'da Hişam b. Urve'ye bkz., nr.785 (Wüstenfeld bask. IX, 111 üstte). Bkz. A'ta Hamdin mısrası, Ağ. V, 154, 19. فأعط ما اعطيته طيبا ... لا خير في المنكود والناكد.

²⁰ Nehcu'l-belâga (editör. M. Abduh, Beyrut, 1307), 228 altta.

²¹ Bkz. In der jüdischen Litteratur Testam. XII Patr. Zebulun 7. Daha sonraki bir midracda: Elîjâhû rabbah. Editörü M. Friedmann, 144) יפריש אדם תרומותיו בשמחה..... יתן אדם מעשרותיו בשמחה

(II. Korintliler 9§7'nin Türkçe'deki anlamı şu şekildedir: "İsteksizce ya da zorlamış gibi değil, herkes yüreğinde niyet ettiği gibi versin. Çünkü Tanrı sevince vereni sever." mütercim).

²² I. Selanikliler 5 § 21 Türkçe anlamı şöyledir: "Her şeyi sınavın. İyi olana sınıksız tutunun." (mütercim).

öyleyse her şeyin en iyisini alın.”²³

8. İslam'ın İncil'den veya İncil'in tesirinin bulunduğu sözlerden alıp, Allah'ın İsa'ya vahyettiklerinden olarak kabul edilen iktibaslardan ayrı ele alınmalıdır. Bunlar İslam'ın eski edebiyatında yoğun olarak bulunur ve bazen İncil'den parçalarla mutabıktır. Çoğu zaman da habercilerin uydurmalarıdır.²⁴ Zaman zaman da gerçek İncil'in özüne, asıl metinlerde geçmeyen sözler de eklenmiştir.²⁵ Bazı geçerli sayılmayan şeyler de muteber olarak kabul görmeyen İncil yazılarından alınarak belgelenmiş olmalıdır. Dikkatli incelemede, birçok yanlış anlamalara rastlanır. Şöyle ki, Allah'ın İsa'ya vahyi olarak şu gösterilir: “Bütün insanları üzerinde taşıyan yer gibi yumuşak, akan su gibi cömert ve karaya da denize de doğan güneş ile ay gibi merhametli ol.” وقال الله لعيسى عليه السلام كن في الحلم كالارض تحمل وبالرحمة كالشمس والقمر يطلعان علي البر والبحر والعباد وفي السخاء كالماء الجاري و بالبر والفاجر علي البر والفاجر²⁶ Aslında son kelimelerin yerinde “iyi ve fâcir olanlar üzerine” olacaktı (Matta 5 § 45). (Deniz anlamına gelen al-Bahr sözünün aksine) hem temiz ve suçsuz ve hem de kıta (kara parçası) anlamına gelen al-barr sözü daha çok kıta olarak algılanmış ve bunun antitezi olan deniz sözü sonradan eklenmiştir. Ama aynı zamanda yukarıdaki söz ile alakalı olarak doğru okunuş biçimi de muhafaza edilmiştir.

Böylesi iktibasların²⁷ genel karakteri hakkındaki tasavvuru, kendisinde Tevrat'tan ve “eski vahiy”den الوحي القديم iktibaslar sunulan İbn Miskeveyh'in²⁸ *Kitab-ı Cavidan*'ında bulunan aşağıdaki parça vermektedir; İsa'ya atfen: وقال المسيح عم ابغض العلماء الي الله تعالي الذي يحب الذكر وان يوسع له في مجالس العظماء ويدعي الي الطعام وحقا اقول لقد تعجلوا اجورهم في الدنيا. Allah katında âlimlerin en iğrenci şan ve şöhrete düşkün olanıdır ki, böylesi meclislerde kendilerine şeref konuğu olarak büyüklerin yanında yer ayrılmasını ve de ziyafetlere davet edilmesini isterler. Gerçek odur ki, böylesi bu dünyada mükafatlarını almakla acele etmişlerdir.” (Hayal meyal anımsanan sözlerin karıştırılması Matta'nın bablarından 23 § 6; Markus 12 § 39, Matta'nın son sözünü içeren babları 6 § 2 ve devamı).

İncil'deki meseleler, zaman zaman hadis şeklinde bildirilmiştir. Mesela Matta 4 § 5-7'nin içeriği Ebû Hureyre hadisi²⁹ böyledir: “Şeytan İsa'ya gelerek ona şöyle dedi: Sen hakikati söylüyorsun

²³ el-Cahız'da, Kitabu'l-Beyân ve't-Tebyîn (Kahire bask.), I, 151.

²⁴ Bkz. Z.D.M.G., XXXII, 352.

²⁵ Mesela; Abhandlungen zur arab. Philologie (Arap gramerinde ilmî tetkikler), II, Başta XXXI Evangelislerin (İcilsel) yaklaşımı.

²⁶ Mufidu'l-ulûm, 120.

²⁷ Bkz. ZATW, 319 Ann.; WZKM, XIII, 45.

²⁸ Hschr (yazma), der Leidener Universitätsbiblioth (Leidener Üni. Kütüphanesi) Warner nr. 640, p. 149.

²⁹ Egânî, XVII, 28, 18 ve devamı.

öyle değil mi? (انك صادق) İsa, elbette diye cevap verdi. Bunun üzerine Şeytan dedi ki: Öyleyse şu dağın tepesine çık ve kendini aşağıya at. O zaman İsa şöyle cevap verdi: Yazıklar olsun sana, Allah: Ey Ademoğlu, kendini felakete sürüklemekle beni deneme, çünkü ben dilediğimi yaparım, demedi mi?" –Başka bir rivayette³⁰ İblis der ki: "Sen, Allah'ın karar verdiği hiçbir şeyin başına gelmeyeceğini iddia ediyorsun değil mi? Öyleyse kendini bu dağın tepesinden aşağıya at; eğer senin sağ salım kalmana karar verildiyse, o zaman kalacaksın." Bunun üzerine İsa şöyle cevap verir: "Seni melun! İnsanları denemek Allah'a yaraşır, ama Allah'ı denemek insanlara yaraşmaz."³¹

9. Daha önceleri bir araya getirilmiş olan Muhammedî hadis edebiyatında zikredilen güzel sözlerin İncil'den esinlendiği noktayı nazarından hareketle, bahsedilen darbı mesellerden birkaç örnek daha verelim: "Kim zenginlerin ziynetine göz dikerse, Allah katında aşağılanır (değer verilmez)."³² Bunlar, Matta'nın bablarından 5 § 19 alınmış olmalı: ελαχιστος ... κληθησεται εν τη βασιλεια των ουρανων .³³

Habeş kralı (Necaşi), Muhammed'in elçisine şöyle der: ولولا ما انا ولولا ما انا "Eğer ben kraliyette olmamış olsaydım, ayakkabılarını taşımak ve ayaklarını yıkamak için ona giderdim."³⁴ Matta 3 § 11 ile karşılaştır: τα υποδηματα βαστασαι .³⁵

Rum kayserinin (هرقل), kendisine Muhammed'den haber veren Ebû Süfyan ile yaptığı konuşmanın sonundaki şu sözleri de bu cümledendir: فلان كنت صدقتني فليغلبن علي ما تحت قدمي هاتين ولوددت اني عنده فاغسل قدميه "Eğer sen bana doğruyu söylediyse, ayaklarımın altındaki bu ülkeye o galip gelecektir ve ben o zaman onun ayaklarını yıkamak

³⁰ Maverdi, Edebu'd-dünya ve'd-din, 10, 1 ve devamı.

³¹ Denemek kavramı, birinci rivayette بلي ile ifade edilmektedir: يا ابن آدم لا تبلى بهلاكك فاني ان الله يختبر عباداه وليس للعباد ان يختبروا. VIII: افعل ما اشاء. Bu kavram için üçüncü bir ifade ise جرب dir. Mesela, أ تجربون الله بالتوكل "Tevekkülü vesile yaparak Allah'ı sınamak mı istiyorsunuz?" (İbnu'l-Kayserâni, de Jong bsk. 50, 14).

³² Taberâni, el-Mucemu's- sagir (Delhi bsk.), 222, 3.

³³ Matta 5 § 19'un Türkçe tercümesi şöyledir: "Bu nedenle, bu buyrukların en küçüklerinden birini kim çiğner ve başkalarına öyle yapmayı öğretirse, *göklerin egemenliğinde en küçük sayılacak*. Ama bu buyrukları kim yerine getirir ve başkalarına öğretirse, göklerin egemenliğinde büyük sayılacak." (mütercim).

³⁴ Mûsned, Ahmed b. Hanbel, I, 461; Ebû Davud, Sünen, II, 45.

³⁵ Matta 3 § 11 in Türkçe çevirisi şöyledir: "Gerçi tevbe için su ile ben sizi vaftiz ediyorum; fakat benden sonra gelen, benden daha kuvvetlidir; *onun çanklarını taşımaya ben layık değilim*; o sizi Ruhukudüs ile ve ateş ile vaftiz edecektir." (mütercim).

için yanında olmayı isterdim.”³⁶

* * *

Tercüme Hakkında Kısa Bir Değerlendirme

Yukarıda tercümesi yapılan makalede Goldziher, İslam kültürü oluşurken Hıristiyan ve Yahudi kültürünün tesiri altında kaldığı fikrini ileri sürmüş ve bu düşüncesini desteklediğine inandığı bazı örnekler vermiştir. Ancak verilen örnekler bakılırsa bu fikrinin sağlam dayanakları olmadığı görülür. Zira bazı kelime veya kavramların birbirine benzerliği, her zaman birbirinin aynısı veya birbirinden etkilendiği anlamına gelmez. Kaldı ki semavî dinlerin kaynağının bir olması hasebiyle bir dindeki söylem ile diğer dindeki söylemin benzeşmesi tabii karşılanmalıdır. Bu durumu üstünlük ya da benzer bir şeyle açıklamaya kalkmak taassuba düşmek olur ki, bu da insanı ilmi kaygıdan farklı mecralara atmasına neden olur. O halde dini edebiyat ve kültürü hakkında değerlendirme yapılırken çok daha titiz ve dikkatli olunması gerektiği unutulmamalıdır.

³⁶ Egânî, VI, 95, 17. “Ayak yıkama” saygı ve alçakgönüllülüğün ifadesi; Taberî, I, 1064 son satır. Açıklamayı nazarı dikkate alm., LA رها dan bak, XIX, 59 (ortada), orada misafirperverlik, “başın yıkanması” ile gösterilir (ifade edilir): فائته بغسول فخصلت -Örnek olarak Talmud’da “Kişinin banyo takımlarını peşinden taşıma” boyun eğmenin sembolüdür. B. meş’á 41^a, Erübhin 27 b.